

**Eretnek
rendszerelváltás** Molnár János:
Apokrif
Barankovics István
Alapítvány – Gondolat,
Bp., 2008.

„Uram, fásaszt engem ez a sok változás, amelyben csak egy dolog változatlan: az emberi gyarlóság. Inkább szeretnék nálad lenni a változatlan szabadságában.” E szavakat Molnár János *Apokrifjének* főszereplője, Magdi néni mondja ki Istennel való folyamatos párbeszédében. Fásasztja őt a sok változás, még inkább a változatlan: az emberi gyarlóság, pedig a regény éppen a gyökeresen felfordult világ, a rendszerelváltás regénye. 1989. március 15-től, a sok-sok év utáni első szabadon megtartott nemzeti ünneptől vezet végig a romániai forradalom napjain át az 1990-es év tavaszáig. Magdi néni monológja, vagy inkább szünet nélküli dialógusa Istennel és időnkénti párbeszéde a körülötte élő emberekkel ennek a különös időszaknak állít emléket.

A hetvenéves Fehér Magdolna az 1989-es márciusi napon fogadja magához az Erdélyből áttelepülő unokaöccsét, Kerekes Károlyt s annak családját. Karcsi református lelkészként szolgált Partiumban, meg nem alkuvó természete révén folyamatosan a hatalom kereszttüzeiben állt, önnön egyháza szintén kitaszította magából, hisz a diktatúrával lepaktált vezetői nem tűrhették maguk között a politikailag megbízhatatlannak számító kollégát. Karcsit az egyház Szegeden sem fogadta tárt karokkal, sokan nem is viselték el rendhagyó teológiai gondolkodását, ám Magyarországon más lehetőségek nyíltak meg számára. Mindezt Magdi néni szemszögéből látjuk, aki nem győzi kárhóztatni új családját, annak – felfogása szerint – „eretnek” hitéért és életmódjáért. Magdi néni nyakas református, nehezen viseli el környezetében mind az általa „eretneknek”, mind pedig a „pogányoknak” minősített szabadosságot és erkölcselenséget. Az olvasó nehezen is azonosul az idős asszonnyal, aki hajthatatlanul szidja a visszasságokat, s aki nehezen fedezi fel önnön hibáit. Csakhogy Magdi néni lassan változik, s ez nem annyira a világ változásának, a szabadság beköszöntének, a rendszer megváltozásának köszönhető, sokkal inkább annak a szeretetbe forduló alkalmazkodási folyamatnak, amely végbemegy benne az unokaöccsével való közös együttélés során. A szigorú és a kétes erkölcsöket ostorozó idős nő igyekezete vitathatatlan. Minden esetben jobbító szándék vezet, amikor úgy érzi, valamiféle misszióra küldte őt az Úr, noha időnként úgy tetszik, elveszti a csatát. Magas erkölcsi elvárásai más-más szint öltve, más-más ellenséget megcélözva végig megmaradnak, csak éppen a

kicsinyes emberi dolgokról áttevődnek egy magasabb síkra. Eleinte ádáz harcot vív a „szép házmesterné” ellen, aki nem is titkolja, hogy élvezzi a testi gyönyöröket a férfiakkal, közben azonban megismeri az asszonyt, és többé nem tekinti ellenségének őt. Ugyanakkor kibékíthetetlenül összeveszik imaköri barátjával, aki szexuális aberráció vádjával akarja befeketíteni előtte a lelkészüket. Erkölcsi ítélete akkor sem hagyja cserben, amikor az Erdélyből érkező menekült papnét képtelen megszívlelni, hiszen az az anyagi jólét kedvéért odahagyja három kisgyermekét, ráadásul nyilvánvalóan besúgó volt, és minden gátlás nélkül kiszolgált a hatalmat.

A besúgók rendszerének megismerése az egyik alapvető élménye Magdi nénié. Húgához utazva – aki a határ kevésbé boldog oldalán él – kezdi el megérteni ennek az álnok, embertelen rendszernek a mikéntjét, s aztán egyre jobban világossá válik számára, hogy a hatalomtól megfélemlített ember képes sajátjait is elárulni, miközben azt is látja, hogy erre nincs bocsánat. Magdi néni kora és betegsége ellenére sem adja fel bátorságát, s amikor a valósághoz nagyon közel álló hallucinációjában bevitetik a Szekuritátéra, félelmei ellenére sem hajlandó másokat befeketítő vallomást írni. Közben megvilágosodik számára az is, hogy feljelentgetései, amelyeket addig az igaz ügyért vívott harc ártatlan módjának tartott, semmivel sem különbek a besúgás gyilkos eszközénél. Sőt, a feljelentgetés korántsem a Sátán ellen vívott harc eszköze, de éppenséggel a sátáni hatalmak fegyvere.

Karcsiék révén beszüremlik a világ Magdi néni addig viszonylag zárt, belterjes életébe, ahol addig az imaköri asszonyok torzszalkodásai számítottak érdemleges eseménynek. Pedig a nénié nem televíziója, nincs rádiója, s az újságot is csak azért olvassa el, mert kiteszik elé a konyhában. Közben azonban megjelennek azok az alakok, akik oly fontosak a rendszerelváltás táján: a rendszer megalkuvói, a másként gondolkodó értelmiségiek, a menekült erdélyiek, az otthon maradt erdélyiek (akik állítólag rosszul élnek, aztán látszólag mégsem annyira). Megjelennek Magdi néni lakásán a holland újságírók, akik Doina Corneával, a híres román ellenzékivel akarnak riportot készíteni, s akiket a román hatóságok jól helyben hagynak, majd kitoloncolnak. Megismerjük azokat a sorsokat is, amelyeknek példája fenntartja a félelemre épülő gyilkos rendszert Romániában: a börtönviselt lelkész, vagy a kínzással megölt fiatal lány történetét. Az idős hitharcos asszony esendő, és olykor együgyű életelvi ellenére is megérti, hogy a megfélemlítés és a megalkuvás összetartozó fogalompár, az olvasó pedig így, hús év távlatából rádöbben, hogy a rendszerelváltásnak egyik sarkalatos pontja, az igazi tét ez volt: sikerül-e legyőzni a rettegést?

Az idős nő hallucinációi megnyitják a metafizikai valóság terét. A Sátán és a földi jószág ádáz harca folyik itt, de a Gonosz számtalan arca elbizonytalanítja mind a hitharcost, mind az olvasót. A viaskodás nem szűnhet meg a halál pillanatáig, s ott is egy kétségeket keltő kérdőjel marad. Még a megszentelődés sem ad megnyugtató választ. A metafizikai valóság ugyanakkor élesen elkülönül a valóságtól, csakhogy nem az asszony tudatában, hanem az elbeszélésben, amelyből a szerző rendre kikapcsint, és jeleket hagy, mintegy tudatva, hogy ez itt most csak Magdika örültsége. Ez az éles cezúra azonban megintcsak dezilluzionál, mintha a transzcendens, a kézzel fogható valóságon túli lét, Isten és a feltámadott Jézus Krisztus nem lehetne része az egészséges tudatnak, csupán a betegének. Magdi néni elméjének elborulása az interpretáció szintjén nehezen helyezhető bele abba a társadalmi, politikai környezetbe, amelyben éppen a tudat, a lét nyílhatott ki, s nyithatta meg a szellem szabadságának új távlatait. Pesszimizmus ez a szerző részéről? Bizonytalannak mondható, és benne lehet a későbbi több évtizedes tapasztalat kiábrándultsága és meghasonlottsága.

Az ó- és újhazához való viszony szimbólumává női ki magát Magdi néni és húgának, Karcsi édesanyjának viszonya a fiatal családhoz. Legjobban mindez abban a sok humorral átszótt közös imádkozásban domborodik ki, amikor a két idős nő egy kiadós veszekedés után Isten előtt védi tovább igazát. A perlekedés az imádság leple alatt folytatódik, az érdemek felsorolása pedig nyílt vetélkedéssé válik.

Az *Apokrif* kimondottan eretnek olvasmány. Kerüli a közhelyeket, kerüli a sztereotip beállításokat. Teológiailag is igaz ez rá. Karcsi szemlélete a kritikai írásmagyarázat talaján áll, messze van a személyes kegyességtől, nézetei sok esetben akaratlanul is az Isten és ember közötti elidegenedést szolgálják. Ezzel a kötet főszereplője, Magdi néni bármennyire vitatkozhat is, kijelentéseinek nincs ereje, hiszen a szerző rendre a hallucináció és a szenilitás tudatállapotaiba szorítja az Isten-jelenlét pillanatait. Isten csak annyira, és pontosan annyira jelenlévő, mint a Sátán, aki ugyan az idős asszonynak éjszakánként megjelenik, ám tudjuk, hogy ezáltal környezete kigúnyolja őt. Isten reggeli jelenléte a Sátánnal való éjszakai csatározásokat követően ugyanakkor nem kézzelfogható, olyannyira, hogy igei üzeneteit, kinyilatkoztatásait még maga Magdi néni is rendre megkérdőjelezi. Kiábrándító és mindenképpen elidegenítő kép ez, amely nem igazán támasztja alá azt az euforikus vallási szabadság-élményt, amely erősen jellemzi a rendszerváltás éveit.

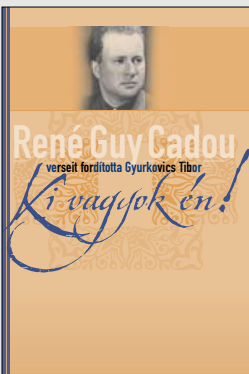
Ugyanakkor a rettegés és a hétköznapok világa nyelvi-egesen élesen elkülönül a reggeli hálaadások megformálásától. A kétségbeesett harc és a félelem tónusai megegyeznek a

hétköznapokéval. Végtelenül leegyszerűsített, keresetlen nyelv ez. A reggelek nyugodt, lírai jellegű hálaadásai műve-sebb, izgalmasabb nyelvi megformáltságuk miatt kiemelkednek ebből a köznyelvi átlagból. Ugyanakkor a hétköznap-jelenetek részletező, olykor végtelenül leegyszerűsített nyelvű epizódjai eseménytelenségük, vagy éppen ismétlődő jellegük révén eszünkbe juttatják a szerkesztői ösbölcsességet, miszerint egy szövegből mindig ki lehet húzni.

A főszereplő megválasztása és a téma megjelenítésének módja telitalálat volt. A nyilvánvalóan számos önéletrajzi vonatkozást tartalmazó történet azáltal, hogy nem egy Erdélyből áttelepült üldözött református lelkész nézőpont-jából láttatja az eseményeket, elkerüli az öngazolás csapdáját. Egy viszonylag beszűkült látásmódú asszony csodálkozik rá a világban történő változásokra, így nem terhelődik a történet fölös politikai és történelmi ábrázolással, ez csupán a felvezető részek néhány népszabadságbeli mondatánál, és Magdi néni ehhez kapcsolódó okoskodásainál fordul elő, de didaktikus volta miatt szerencsésnek mondható, hogy a későbbiekben az idézgetés elmarad. A szinte végig monológban előadott történet ugyanakkor nem enged felülkerekedni azt a humoros, anekdotikus elbeszélőmódot, ami Molnár János novelláit jellemzi: az ironia lényegesen burkoltabban nyer kifejezést az *Apokrif*-ben. Eleinte kissé fárasztónak is hat az elbeszélésnek ez a módja, pontosan addig, amíg meg nem szeretjük a könyv főszereplő-jét. A nyomdai következtelenség a normál és vastag betűs írásmód esetében amúgy sem mindig könnyíti a megértést, ez azonban nyilvánvalóan technikai jellegű hiányosság.

A könyv irodalmi értékén mindez mit sem csorbit. A Barankovics Alapítvány különdíjban részesítette azon a pályázatán, amelyet a rendszerváltozásról és az azóta eltelt időszakról szóló szépirodalmi művek körében hirdetett meg 2007-ben. Az *Apokrif*, amely a terror, a hit és az emberi gyarlóság arcait mutatja be, méltán tartozik a díjnyertes alkotások közé.

Jakab-Köves Gyopárka

Gyurkovics Tibor az 1960-as években ültette át magyarrá a francia költő, **René Guy Cadou** verseit. A Kossuth-díjas szerző ötven versfordítását tartalmazó, **Ki vagyok én!** című posztumusz kötet a Kairosz Kiadó gondozásában jelenik meg karácsonyra, és 2011 januárjában mutatják be a Francia Intézetben.

Gyurkovics Tibor jövőre lenne nyolcvanestendő.